

ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ-
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Մանկավարժական գիտությունների զարգացմանը հետևող և պատմափիլիսոփա հայ գործիչները 19-րդ դարի երկրորդ կեսին հատուկ խնամածությամբ աշխատում էին ստեղծել մի սոցիալական միջավայր, որտեղ իր արժանի տեղն ունենար քաղաքացիական բարձր գիտակցությամբ անհատը: Գրագետ, տեղեկացված հայ քաղաքացիական հասարակությունն առաջնորդելու փափագը նրանց դադար չէր տալիս:

Ազգի արժանապատվությունը և ինքնագնահատականը բարձրանում են, եթե նրա ներկայացուցիչները լավ ծանոթ են ազգային և համաշխարհային մշակութային ժառանգությանը, այսինքն՝ պատմական հիշողության կրող են: Ազգին իր բնավորության լավագույն գծերին կապող միջոցներից են գրադարանները («թանգարան», «ընթերցարան», «մատենադարան-ընթերցարան», «գրադարան-ընթերցարան», «գրատուն-ընթերցարան»): Դա ըմբռնել էր նաև Ալեքսանդրապոլի հասարակական-քաղաքական միտքը. քաղաքի վերաբնակեցման օրերից այստեղ մշակութային բարիք էին ստեղծում Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցու սպասավոր հոգևորականները: Ալեքսանդրապոլի հոգևոր վիճակի փոխանորդ Սուքիաս վարդապետ Պարզանցի նախաձեռնությամբ 1873-1877թթ. ընթերցարան է բացվում հոգևորականների համար: Երկար ընդմիջումից հետո Ալեքսանդրապոլի հոգևոր վիճակի փոխանորդ Աշոտ վարդապետ Շախյանի հովանավորությամբ 1895-1896թթ. գրադարան-ընթերցարան է բացվում հոգևորականության համար Ալեքսանդրապոլի Սբ Աստվածածին եկեղեցու գավթում:¹ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Մկրտիչ Ա. Խրիմյանի կարգադրությամբ գրադարանին է հատկացվում Սբ Աստվածածնի պատկերից ստացվող եկամտի 1/10 մասը (տարեկան մոտ 300-400 ռուբլի): Գրադարանի պահպանությանն էին ուղղվում նաև քաղաքի (տարեկան 2ռ.) և գյուղերի (տարեկան 1ռ.) քահանաներից ստացվող անդամավճարները: Գրադարան-ընթերցարանն իր նախորդից ժառանգել էր 300 գիրք: Ստացվում էին 10 անուն հայերեն և ռուսերեն պարբերական հրատարակություններ, գնվել էր 200 ռուբլու ընտիր գրականություն:²

Հարուստ գրադարաններ ունեին նաև Ալեքսանդրապոլի բազմաթիվ հայտնի ընտանիքներ (Գորոեաններ, Կոստանեանցներ, Դրամբեանցներ) ու անհատներ: Գրադարաններ ունեին քաղաքի պետական և Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի իրավասության շրջանակներում գործող գրեթե բոլոր դպրոցները, քաղաքային ակումբը: Այդտեղ կարելի էր գտնել դասագրքեր, ուսումնամեթոդական ձեռնարկներ, գեղարվեստական գրականություն, պարբերական հրատարակություններ

¹ Վ. Ս., *Ալեքսանդրապոլ, 5 մարտի, «Նոր Դար», Թիֆլիս, 1896, № 47, էջ 3:*

² *Նույնը:*

(թերթեր, ամսագրեր, հանդեսներ, տարեգրքեր), ոչ մեծ քանակությամբ գիտական գրականություն՝ հիմնականում հայերենով և ռուսերենով:

Ալեքսանդրապոլում քաղաքային եկամուտների հաշվին առաջին գրադարան-ընթերցարանը բացվել է 1901թ. հունվարի 14-ին:³ Ալեքսանդրապոլի 20 տարի հարցը մամուլում («Մշակ», «Մեղու Հայաստանի», «Նոր Դար») արծարծելուց և Երևանի նահանգապետի հետ բանակցություններից հետո միայն կարողացան բացել այդ գրադարան-ընթերցարանը: Հարցի լուծման ձգձգումը պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ Ռուսական կայսրությունում գրադարանները ենթարկվում էին Ժողովրդական լուսավորության և Ներքին գործերի նախարարություններին, իսկ պետական այդ մարմինների պաշտոնյաներն առանձնակի «ջերմությամբ» նվազեցնում էին կայսրությունում ապրող ազգերի, այդ թվում հայերի սոցիալական և մշակութային դերակատարությունը:

Ալեքսանդրապոլի գրադարան-ընթերցարանների կազմակերպիչները մշակութային-լուսավորական ընկերություններն էին, մասնավոր անձինք, կրթական գործիչները և հոգևորականները: Մինչև 1901թ. բացված գրադարան-ընթերցարանները չունեին եկամտի կայուն աղբյուրներ, գրքային հավաքածուները համարվում էին մեծ դժվարությամբ:

Քաղաքի գրադարան-ընթերցարանները սպառում էին Մ. Էջմիածնի, Կ. Պոլսի, Թիֆլիսի, Վենետիկի, Մոսկվայի, Վիեննայի, Նոր Նախիջևանի, Ս. Պետերբուրգի, Երևանի, Շուշիի, Բաքվի, Զմյուռնիայի, Փարիզի, Ալեքսանդրապոլի, Թեոդոսիայի տպագրական արտադրանքը:

Ալեքսանդրապոլում բացված գրադարան-ընթերցարանները լուծում էին հետևյալ խնդիրները.

1. հասարակության մեջ առաջադիմական մտքերի գեներացում,
2. աշխատանքից հետո արհեստավորների և առևտրականների ժամանցի կազմակերպում,
3. կիրթ հոգևոր առաջնորդների պատրաստում,
4. ազգին նվիրյալ սերնդի դաստիարակում:

Մատենադարանում և Հայաստանի ազգային արխիվում պահվող ներքոբերյալ 7 փաստաթղթերից 6-ը առաջին անգամ լուսաբանում են Ալեքսանդրապոլի Հոգևոր դպրոցի և 1873-1877թթ. հոգևորականների համար բացված ընթերցարանների գործունեությունը: Վերջինը «Կովկասի հայոց բարեգործական ընկերության» Ալեքսանդրապոլի մասնաճյուղի կազմած գրատուն-ընթերցարանի կանոնադրությունն է, որը, սակայն, չհաստատվեց Երևանի նահանգապետի կողմից: Այս արխիվային վավերագիրը կարևոր է նրանով, որ հետագայում դրվեց Ալեքսանդրապոլի քաղաքային գրադարան-ընթերցարանի կանոնադրության հիմքում:

³ «Նոր Դար», 1901, № 12, էջ 2:

№1

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՀՈԳԵՎՈՐ ՎԻՃԱՎԻ ՓՈԽԱՆՈՐԴԻ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻ ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԽՄԲԱԳՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

ի 19 ապրիլի 1873 ամի
յԱղէքսանդրապօլ

№30

Նորին Վեհափառութեան Սրբազնակատար Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց և Օսյրագոյն պատրիարքի Մայր Աթոռոյ սրբոյ Էջմիածնի Տեառն Տեառն Գեորգայ Դ-ի
ի Փոխանորդէ վիճակին Աղէքսանդրապօլու
Յայտարարութիւն

Ըստ կանոնադրութեան վիճակային Հոգևոր դպրոցի քաղաքիս արդէն հաստատեցելոյ Հայրապետական կոնդակաւ վեհապետիդ՝ թէն դպրոցն ունի զիրաւունս բանալ զմատենադարան ի պէտս ընթերցանութեան աշակերտելոցն և ուսուցաց, սակայն ցանկալով իմ տարածանել հայազգի ժողովրդեան քաղաքիս զվոյթ և զեռանդն ընթերցասիրութեան յ2-ն այսր ապրիլի ժողով կազմեալ յակնաւորաց հասարակութեանն խմբագրեցաք զնորոգ կանոնադրութիւն մատենադարանի ըստ որոյ ստանան իրաւունս և բնակիչք տեղոյս նիւթականապէս տարեկան տրուվք օգնել բարգաւաճութեան գրանցի դպրոցին և բարոյապէս շահիլ զհրահանգութիւն վարուց և զարգացման մտաց վերծանութեամբք գրոց և լրագրաց: Զյիշատակեալ կանոնադրութիւնն ի միասին ընդ յանձնատական թերթին ստորագրեցելոյ յուսումնասէր պատուելեացն Հայոց Աղէքսանդրապօլու ըստ այսմիկ մատուցեալ Վեհաստիճան Քահանայապետիդ Ազգիս, ամենախոնարհաբար խնդրեմ զբարեհաճ տնօրէնութիւն Տեառնդ իմոյ առ ի հաստատել զայն և վերադարձուցանել ի գործադրութիւն ընդ յատկացեալ հովանաւորութեամբ ազգայնամ պաշտպանութեան Ձերոյ նպատակաւ անարգել և անխափան շարունակութեան նորին:

Ձերում Վեհափառ Տէրութեան ամենախոնարհ ծառայ Սուրբիս վարդապետ Պարզեանց

Մաշտոցի անվան Մատենադարան (այսուհետև՝ ՄՄ), Կաթողիկոսական դիվան, թղթապանակ 224, վավերագիր 3, թղթապանակ 1: Բնագիր: Ձեռագիր:⁴

№2

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՀՈԳԵՎՈՐ ԴՊՐՈՑԻ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աղէքսանդրապօլու վիճակային դպրոցի ընթերցարանի կանոնադրութիւնը

1. Աղէքսանդրապօլու Հայազգի հասարակութիւնից ամէն ոք կարող է անդամ համարուիլ վիճակային դպրոցի ընթերցարանին, ով որ կվճարէ տարեկան երեք ռուբլի: Այսպիսի անդամք տեղական Փոխանորդի հրաւիրանօք դպրոցի Հոգաբարձուաց հետ ի միասին խառն ժողով կազմելով, յորում կնախագահէ Փոխանորդը, իրանց միջից ձայնից առաւելութեամբ կընտրեն մի մասնաժողով չորս հոգուց բաղկացած և նրան կյանձնեն ընթերցարանի կառավարութեան հոգսը: Ընթերցարանը կգտնուի դպրոցի շինութեան սենեակների մէկի մէջ և կլինի անվարձ: Դպրոցի կառավարութիւնը կյանձնէ մասնաժողովին և հարկաւոր թուով ժապաւինեալ մատեններ, դպրոցական կնքով դրոշմուած:

ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎ

⁴ Արխիվային այս վավերագրի թերթերի համարակալումը պայմանական է՝ կատարված մեր կողմից: Բնօրինակի թերթերը համարակալած չեն:

2.Մասնաժողովի անդամք կընտրուին մի տարի ժամանակով: Դոքա իրանց միջից մեկին կընտրեն զանձապահ և կըվարձեն մի մատենապահ, պատասխանատու մնալով նոցա թերութեանց մասին եթէ պատահի: Իւրաքանչիւր ամսում մի նախապէս որոշեալ օր նիստ կունենան և կվերազննեն նախընթաց ամսում կատարուած գործերը և իրանց արած նկատողութիւնքը օրագրութեան մէջ կանցնեն: Տարին մէկ անգամ և այն տարուայ վերջին լիակատար հաշիւ կտան խառն ժողովին, որից յետոյ կլինի նոր ընտրութիւն մասնաժողովի, որի հին անդամներն ևս կարող են ընտրելի համարուիլ:

ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎ

3.Խառն ժողովը իւրաքանչիւր տարուայ վերջին կընտրէ նոր մասնաժողով, քանի մի պայմաններ աւելացնելով կամ պակասեցնելով եթէ արժան դատէ: Ամէն մի տնօրէնութիւն, որ կհայի ընթերցարանի ծախուց արդէն յայտնի եղածից աւելացմանը, պէտք է խառն ժողովի թոյլտուութեամբ լինի:

ԱՆԴԱՄ

4.Երկու կարգի անդամք կարող են լինել. ա) Տարեկան թոշակատու, որոնք տարեկան երեք րուբլի կանխիկ կվճարեն և բ) ամսական թոշակատու, որոնք ամսական քսան և հինգ կոպէկ կանխիկ կվճարեն: Առանց վարձի կարողէն շահուիլ ընթերցանութեամբ՝ մասնաժողովին արդէն ծանօթ՝ անկարող անձինք մասնաւորապէս և ուսումնարանաց ուսանողք կամ ուսանողուհիք ընդհանրապէս: Ամսական թոշակատու անդամները ձայն ունենալու իրաւունք չունին ժողովների մէջ:*

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻ ՄՈՒՏՔԸ և ԵԼՔԸ

5.Ընթերցարանի մուտքն է անդամների տարեկան և ամսական տուրքերը և կամաւոր նուէրները: Տարեկան ծախքը պէտք է հաւասարի տարեկան եկամտի երեք չորրորդական մասին, որից մի չորրորդականը անակնկալ ծախքերի համար, որ կարող է անել մասնաժողովը, իսկ մէկ յաւելուած չորրորդական մասը կյետաձգուի ամէն տարի, որ դորանից կազմուի մի տոկոսաբեր դրամազուլիս: Եթէ երբ և իցէ այդ դրամազուլիսը հասնի այնպիսի մի քանակութեան, որ նորա տարեկան շահը կարողանայ լցուցանել ընթերցարանի տարեկան ծախքը, այնուհետև հասարակութեան բոլոր անդամներն կարող են օգտուել ընթերցարանից ձրիապէս իսկ ընթերցարանի անդամները կընդհատեն իրանց սովորական տուրքը: Բայց սորա հակառակ եթէ պատահի որ ընթերցարանի թոշակատու անդամոց թիւը, կամ տարեկան եկամուտը, այնքան նուազի, որ չծածկէ տարեկան ծախքը. այնուհետև ընթերցարանը իւր բոլոր հարստութեամբ կենթարկուի հոգևոր դպրոցի կառավարութեան միակ իշխանութեան և տնօրէնութեան:

ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳՐՔԵՐԻ

6.Ընթերցանելի գրեանք ընդհանրապէս պէտք է լինի այնպիսիք, որոնք արգելուած չլինեն քաղաքական կամ Հոգևոր իշխանութեան հրամանով: Գրքերի ընտրութիւնը կլինի տարին մէկ անգամ հետևեալ կերպով. մասնաժողովը աչքի առաջն ունենալով իւր դրամական կարողութիւնը կընտրէ ամենահարկաւոր գրքերը միշտ նախապատուելով առաւել ընթերցանելիքը և մի ցուցակ կազմելով կառաջարկէ խառն ժողովին. խառն ժողովը կարող է խափանել այս կամ այն գրքի բերել տալը և առաջարկել նորա տեղ աւելի կարևորագոյնը: Բայց այս տեսակ վճիռները պէտք է լինին ձայների առաւելութեամբ, ներկայ պէտք է լինի

*Ծանօթ. Մի անգամ ընդ միշտ ո՛չ պակաս քան յիսուն մանէթ նուէր տուողը կհամարուի մշտական պատուաւոր անդամ ընթերցարանի:

անդամների մեծ մասը կամ գոնե ո՛չ պակաս երրորդ մասից, որոնց հետ հաւասար ձայն ունեն և մասնաժողովի անդամք*:

ՆԵՐՔԻՆ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մասնաժողովն պետք է ունենայ տպագրուած տոմսակներ իւրաքանչիւր Անդամի տալու թէ՛ որպէս ստացական և թէ՛ որպէս նշան իրանց օգտուելու ընթերցարանից: Այդ տոմսակի վերայ տպուած կլինի անդամի պարտաւորութիւնը, թէ գիրքը չպետք է կեղտոտացնէ, վերան բան գրէ, պատռէ, կորցնէ և այլն թէ այսպիսի թերութեանց համար պարտաւորէ վճարել գրքի գինը: Այդ տոմսակի վերայ կգրուի Անդամի անուան համարը և գանձապահի ստորագրութեամբ կը յանձնուի նորան:

2. Մասնաժողովի անդամք իրաւունք չունեն սեպիական անունով բերել տալու ընթերցարանի վերաբերելիքները, այլ պետք է ապսպրուին հասցէիս «ի մատենադարանն վիճակային Դպրոցին Հայոց Աղէքսանդրապօլու». եթէ ուղարկուածները բաց ծրարներն ինչպէս են պարբերական հրատարակութիւնք, այդպիսիք մատենապահը կստանայ և առանց յետաձգութեան ցուցակագրելով կդնէ սեղանների վերայ. իսկ եթէ կնքուած ծրար է կամ նամակ փոստայի յայտարարութեամբ կամ առանց նորան այդպիսիք պետք է ստանայ գանձապահը և մասնաժողովի ներկայութեամբ բանայ:

3. Բոլոր ընթերցանելի գրեանքը և տուն տանելի պարբերական հրատարակութիւնքը պետք է կազմած լինին: Անդամներից ոչ ոք, թէ և մասնաժողովից լինէին, իրաւունք չունեն ո՛չ մի նոր ստացած պարբերական հրատարակութիւն տուն տանելու: Այսպիսիք միայն ընթերցարանուրը կարելի է կարողալ մինչև նոցա կազմուելը, որ ըստ մեծութեան կարող է մի ամսականից սկսեալ մինչև մի տարեկանը միասին կազմել:

4. Իւրաքանչիւր անդամ մի անգամէն մի գիրք միայն կարող է տանել ընթերցարանից քանի հատորից էլ որ բաղկացած լինի և այն պահել ոչ աւելի երկու շաբաթից, որից յետոյ պետք է գիրքը վերադարձնէ մատենապահին, եթէ հարկաւոր լինի էլի մինչոյն գիրքը շարունակաբար կարող է տանել դարձեալ երկու շաբաթով, որից յետոյ այլևս զիջողութիւն չի՛ լինի: Եթէ ոք անդամներից առանց մատենապահի թոյլատուութեան երկու շաբաթից աւելի կպահէ, իւրաքանչիւր աւելորդ աւուր համար կվճարէ երեք կոպէկ: Բացառութիւն կլինի այնպիսիների համար որոնք երկու անգամ երկու շաբաթից աւելի պահելու թոյլատուութիւն ստացած կըլինին մասնաժողովից:

5. Ընթերցարանի գրեանց ցուցակը կտպագրուի իւրաքանչիւր տարին մի անգամ և կբաժանուի անդամներին մի մի հաստ, որոյ համար որպէս զին տպագրութեան կըստացուի տասն կոպէկ:

6. Ընթերցարանի դահլիճում պետք է առ ձեռն գտնուի հին և նոր գրեանց ցուցակը ցանկացող կընտրին նորա միջից իրանց հարկաւոր գիրքը, և նորա համարը յայտնելով մատենապահից կստանան իրանց ուզած գիրքը:

7. Ընթերցարանը շաբաթուան ընթացքում երկուշաբթի օրից մինչև ուրբաթ օրը, բաց պետք է լինի առաւօտեան ութ ժամից մինչև տասնմէկը. շաբաթ օրն երեկոյեան 3-ից մինչև 10 ժամը. իսկ կիրակէ օրը առաւօտեան 8 ժամից մինչև 11 և զկնի ճաշուն 3-ից մինչև 10 ժամը:

ՄՄ, Կաթ. դիվ., թղթ. 224, վ.3, թ. 6: Բնագիր: Ձեռագիր:

* Ծանօթ. Մասնաժողովը միանգամ ընդմիջտ իրաւունք ունի Ռուսաստանի սահմաններում հրատարակուող բոլոր Հայ պարբերական թերթերը բերել տալու: Ուստի վերոյիշեալ ընտրութիւնը վերաբերում է գրքեր և օտար լեզուով և կամ արտասահմանում տպուող Հայ լեզուով պարբերական հրատարակութիւններ բերել տալուն: Նա կարող է բերել տալ սակայն մի որևիցէ այլ շարադրութիւն ևս, երբ նոցա համար արդէն ստորագրութեամբ յայտնած կլինին իւրեանց ցանկութիւնը, ընթերցարանի անդամներից գոնէ տասն հոգի:

№3

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ԿՂԵՐԱԿԱՆ ԴԱՍԻ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մատենադարանի ընթերցանութեան կղերական դասուց Ալեքսանդրապոլ քաղաքի և հոգաբարձութեան որբոց և այրեաց հոգևորականաց վիճակի նորին

Կանոնադրութիւն

Յօդուած 1.

Մատենադարան ընթերցանութեան կղերական տասուց Հայոց Ալեքսանդրապոլու բացեալ լինի ի գաւիթ կամ ի շրջապարսպի միոյ յեկեղեցեաց Հայոց քաղաքիս ըստ արժանադատութեան Տէր փոխանորդի վիճակիս:

Յօդուած 2.

Ի մատենադարանին գտանելոց են զանազանատեսակ ընտիրընտիր մատեանք նախնի և արդի հեղինակութեանց, մանաւանդ կրօնական և բարոյական, սոյնպէս և ազգի ազգի լրագիրք և ամսագիրք Հայոց հրատարակեալք ի սահմանս Տաճկաստանի և Ռուսաստանի միայն թէ չիցեն նոքին արգեալք ի գրաքննական ժողովոյ Պետութեանն Ռուսիոյ և ի մերս Բարձրագոյն Հոգևոր իշխանութեան:

Յօդուած 3.

Մատենադարանն ընթերցանութեան հիմնի վասն այնր պատճառի և նպատակի, զի քահանայք և այլ եկեղեցական սպասաւորք Հայոց տեղոյս զպարապորդ ժամս իւրեանց չանցուցին ընդունայն ժամավաճառութեամբ ի գայթազդութիւն կրօնասէր ժողովրդոց, այլ ընթերցանութեամբ զանազան օգտաւտ մատենագրութեանց և հրատարակութեանց՝ համաձայն իսկական և սեպուհ պարտաւորութեանց իւրեանց:

Յօդուած 4.

Ի պէտս պահպանութեան մատենադարանին որոշի բաժանորդադրամ վասն իւրաքանչիւրոց քահանայից ամսական տասն կոպէկ, զորս պարտին անտրտունջ հատուցանել կամ յամիս յամսոց և կամ որ առաւել լաւն է ի քառամսեկէ ի քառամսեակ քառասուն կոպէկ կանխիկ. իսկ ստորին եկեղեցական պաշտօնայք ազատին յայսմիկ պարտաւորութենէ, միայն եթէ կամիցին՝ կարէն ըստ կարեաց իւրեանց յօգուտ մատենադարանին առնել զդրամական կամ զայլ կամաւոր նուիրատութիւնս:

Յօդուած 5.

Բացի բաժանորդադրամոց՝ յօգուտ մատենադարանին որոշին նաև դրամք զանձանակաց (րապաղ) շրջեցելոյ յամենայն եկեղեցիս քաղաքիս յաւուրս շաբաթուց, կիրակեկից և այլ նշանաւոր տօնակատարութեանց վասն քահանայական դասուց սոյնպէս և խաչահամբոյրք, որք ի նշանաւոր աւուրս տէրունական և սրբոց տօնից ի բարեպաշտ ժողովրդականաց արկանին ի գանձանակս եղեալս առ տօնելիօք յայնոսիկ աւուրս, ես և արտաքոյ սովորական հասութեանց անակնկալ նուէրք յատկացեալք ի ժողովրդոց յանուն միաբանութեան քահանայից վասն յիշատակութեան հոգւոց ննջեցելոց ի ժամ հաշտարար սուրբ պատարագի:

Յօդուած 6.

Ընդհանուր մուտք մատենադարանին բաժանին ի չորս հաւասար մասունս, յորոց երեք մասն յամի ամի գործադրին ի պէտս գնոց գրեանց, ամսագրոց, լրագրաց և այլոց կարևորաց, իսկ մնացորդ մի մասն պահպանի վասն կազմելոյ զդրամագլուխ:

Յօդուած 7.

Քահանայք կարին նաև ի սեփական մատենից իւրեանց բերել ի մատենադարան և թողուլ անդր ի ժամանակաւորապէս կամ ի մշտենջենաւորապէս ընթերցանութիւն ինքեանց և այլոց ընկերակցաց իւրեանց: Այսպիսի մատեանք գրին յառանձին ժապալինեալ տումարի եղելոյ ընդ ձեռամբ մատենադարանապետի: Ժամանակաւոր դիտմամբ մատենաբերք երբ և

կամիցին՝ կարին դարձեալ տանել ի տունս իւրեանց ըստ պատշաճին ստորագրելով ի տումարին գտագմանէ:

Յօդուած 8.

Քահանայք կարին տանել ի մատենադարանէ՝ զգանազան գրեանս, զլրագիրս և զամսագիրս ի տունս իւրեանց սակս ընթերցանութեան: Վասն մեծադիր մատենից ընթերցման ի տունս՝ տուեալ լինի ժամանակ եօթնեակս երկու կամ երեք և առ առաւելն մի ամիս, վասն փոքրադիր գրեանց՝ մի եօթնեակ, իսկ վասն լրագրաց և ամսագրաց ո՛չ աւելի քան զաւուրս երկու:

Յօդուած 9.

Ստացողք ի մատենադարանէ՝ զգրեանս, զլրագիրս և զամսագիրս պարտին մաքուր և ամբողջ վերադարձուցանել անդր և այն ոչ յետոյ քան զորոշեալ ժամանակամիջոցս, ապա թէ ոչ ի տեղի պատառելոց և կորուսելոցն զնորն զնեցիկն, կամ զգինսն նոցիկն մատուցին, իսկ վասն ոչ դարձուցանելոյ զայնոսիկ ի կանոնաւորեալ ժամանակին՝ տացին տուգանս մատենադարանին ըստ որոշման մասնաժողովոյն:

Յօդուած 10.

Ի համայն միաբանութենէ դասուց քահանայից ընտրին չորեքին քահանայք օրինաւոր քուէարկութեամբ, որք կազմին զմասնաժողովս վասն երեք ամեայ ժամանակաւ հոգալոյ զամենայն պէտս մատենադարանին և զապրուստ որբոց և այրեաց Հոգեւորականաց և տնտեսելոյ զկառավարութիւն նոցիկն ըստ հրահանգութեանց կանոնաց ետելոց ի սմին:

Յօդուած 11.

Մատենադարանն ի պէտս գործադրութեան իւրոյ պարտի ունիլ զիւրն կնիք զայսու վերնագրութեամբ՝ «Կնիք մատենադարանին կղերական դասուց Հայոց Աղէքսանդրապօլու»:

Յօդուած 12.

Զօր ամենայն կարեն քահանայք զալ ի մատենադարանն և ընթեռնուլ յորոշեալ ժամս, իսկ եթէ ոք ի քահանայից առանց յարգելի պատճառանաց եօթնեակ մի չգայցէ ի մատենադարանն վասն ընթերցանութեան, ենթարկեցի ընդ նկատողութեամբ մասնաժողովոյն որ յառաջնում նուագի խրատէ զայնպիսին ազդարարութեամբ և յերկրորդումն արկանէ ընդ տուգանօք յօգուտ մատենադարանին իսկ երրորդումն՝ յայտնէ զայնմանէ Փոխանորդին կամ Հոգևոր կառավարութեանն՝ վասն խրատելոյ զնա պատշաճաւոր կարգաւ:

Յօդուած 13.

Ի մատենադարանին ընթերցանութիւն լինի ի ծածուկ և ի ձայն բարձր, երբ ընթեռնու մի ոմն բարձրաձայն և այլ ամենայն՝ որք անդր իցեն լսեն լռութեամբ: Ի քննութիւն ինչ իմաստից գրուածոյ հարկադրին չմխիլ կրիւք բանակորութեան, այլ հանդարտութեամբ վիճել ընդ միմեանս զի մի ճշմարտութիւն բանից որպէս ընդ թանձրամած ստուերաւ քողարկեցի ընդ իսաւարաւ կրից: Զանցառուք զայսու կանոնս և անկցին ընդ պատասխանատուութեամբք և ընդ տուգանօք:

Յօդուած 14.

Խստիւ արգելեալ լինի գործադրել ի մատենադարանին բաց ի գրոյ զայլ ամենայն ըմպելիս՝ մանաւանդ զօղի և զգինի, անհնազանտք այսմ կանոնի ենթարկին ընդ դատապարտութեամբ մասնաժողովոյն և տուգանեցի մատենադարանին:

Յօդուած 15.

Մասնաժողով մատենադարանի ընթերցանութեան կղերական դասուց՝ որպէս ի վերայ անդր գրեցաւ ընտրի ի միաբանութենէ քահանայից և հաստատի ի պաշտօն ի փոխանորդէ վիճակիս կամ ի Հոգևոր կառավարութենէ Հայոց քաղաքիս, ընտրողք պարտին արձանագրել յընտրողական թերթ զանուանս այնոցիկ՝ որք ստացեալ իցեն զառաւելագոյն քուէս, զորս և առաջի առնել Փոխանորդի վիճակիս կամ Հոգևոր կառավարութեանն ի հաստատութիւն: Նախորդ անդամք մասնաժողովին համարին վերընտրելի:

Յօդուած 16.

Մասնաժողովն պարտի պահանջել և ստանալ ի մէն մի քահանայից զբաժանորդադրաման պակաս, հսկել ի վերայ այլոց աղբերաց եկամտից մատենադարանին գտանել ի նորոյ զայլ միջոցս և զաղբիւրս արդեանց. ունիլ ընդ տեսչութեամբ և ընդ պատասխանատուութեամբ իւրով զանկորուստ պահպանութիւն եկամտից մատենադարանին. տալ բերել ընդ ձեռն զանձապետին զանագան գրեանս և լրագիրս և ամսագիրս վասն ընթերցանութեան հոգևորական դասուց և հոգալ զայլ ամենայն ծախս վերաբերեալս բարեկարգ պահպանութեան մատենադարանին:

Յօդուած 17.

Մասնաժողովն պարտի տալ ընտրել միաբանութեան քահանայից ի միջոց իւրմէ և կամ ի նոցունց զգանձապետ մի օրինաւոր քուէարկութեամբ, զստացողն առաւելագոյն քուէից ըստ կարգին հաստատել ի պաշտօն զանձապետութեան ըստ այսմ յօդուածոյ հրահանգութեան տայ ընտրել նաև զմատենապահ մի և հաստատել ի պաշտամանն:

Յօդուած 18.

Մասնաժողովն տայ զանձապահին զերկոսին մատենան ժապաւինեալ և վաւերացուցեալ ստորագրութեամբ անդամոց իւրոց և դրօշմամբ կնքոյ մատենադարանին, յորոց ի միումն պարտի զանձապահն գրել զանուանս անդամակից քահանայից և զքանակութիւնս տարեկան բաժանորդադրամոց հանդէպ անուանց իւրաքանչիւրոցն. իսկ ի միւսումն զամենայն մուտս ի բաժանորդադրամոց, ի զանձադրամոց, և ի խաչահամբորից և յայլոց նուիրատուութեանց յօգուտ մատենադարանին, նոյնպէս և զամենայն ելս նորա:

Յօդուած 19.

Ըստ հրահանգութեան վերոյգրեալ յօդուածոյ ի մասնաժողովոյն տվեալ լինին նաև մատենապահին երեքին ժապաւինեալ մատենանք, յորոց ի միում գրին յականէ յանուանէ ըստ տեսակաց և ըստ թուոցն ուրոյն ուրոյն ամենայն գրեանք, լրագիրք և ամսագիրք պատկանեալ մատենադարանին՝ թէ յարդեանց նորա գնեալ իցեն այնոքիկ և թէ ընծայեալք ի քահանայից և յայլոց բարեպաշտից մշտնջենաւորաւ: Յերկրորդումն՝ միմիայն ընծայեալ գրեանք և այլ կարևոր իրեղէնք առանձնակի, եւ և առ ժամանակեայ դիտմամբ եղեալք ի մատենադարանին վասն ընթերցանութեան, իսկ յերրորդումն անուանք մատենից և արտագրութիւնք այնոքիկ, որք ստացեալ իցեն ի մատենադարանէ զայնոսիկ մատենանս դիտմամբ ընթեռնելոյ ի տունս իւրեանց և վերադարձուցանելոյ նշանակելով զժամանակ ստացման և մատուցման:

Յօդուած 20.

Որպէս զանձապահն նոյնպէս և մատենապահն երբ ի պատճառս հիւանդութեան կամ բացակայութեան ի քաղաքէս անձեռնհաս զոցին վարեալ զպաշտօնս իւրեանց, կարին ժամանակաւորապէս յանձնել զայն այլոց քահանայից՝ որոց ինքեանք արժան դատեսցին և հաւատասցին զի յայսպիսի դէպս պատասխանատուութիւնք ի մասին կանոնագանցութեանց, մնան ի վերայ ինքեանց, զորմէ և նախապէս պարտին ազդ առնել մասնաժողովոյն վարչութեան մատենադարանին:

Յօդուած 21.

Գանձապահն և մատենապահն ամըստամէ փոփոխին և ի տեղի նոցա այլք ընտրին և հաստատին ի պաշտօն իւրեանց համաձայն մտաց յօդուածոց ի վեր անդր գծագրելոյ, որք և կարին վերաընտրելի լինիլ:

Յօդուած 22.

Ի մասնաժողովի ամենայն խնդիրք վերաբերեալք մատենադարանին վճռին առաւելութեամբ ձայնից գրաւոր կարգաւորութեամբք. ի դէպս հաւասարութեանց ձայնիցն՝ երկարանչիւր կողմն և պարտի յայտնել զիւր կարծիս Փոխանորդի վիճակիս, իսկ ի ժամանակս

բացակայության նորա առաջնակարգ անդամոց Հոգևոր կառավարությանն, և նոքա այս է Փոխանորդն կամ Տեղապահն՝ գորոյ և պաշտպանիսցէ զկարծիս ըստ այնմ վճռի:

Յօդուած 23.

Ի վերայ մասնաժողովոյն դնի սեպուռի պարտաւորութիւն վասն առաւել ևս և փայլեցուցանելոյ զյարգ և զպարտիս կոչման Հոգևորական դասուց յաչս ժողովրդականաց, յոր միտս պարտի դարձուցանել զառանձին իմն մտադրութիւն առ շարժումնս նոցին յողորմութիւն վարուց և բարուց, և որ մեծնէ առ պարտաճանաչութիւնս իւրաքանչիւրոց վերաբերութեամբ եկեղեցական և ծխական անձանձրոյթ հոգատարութեանց և հանգամանաց թէ յեկեղեցուց և թէ արտաքոյ նորին և զնշմարանաց՝ եթէ անձեռնհաս գտցի առտնին միջոցաւ բարութելոյ, պարտի ազդ առնել Փոխանորդի վիճակիս և կամ Հոգևոր Ատենին յարժանաւոր տնօրէնութիւն:

Յօդուած 24.

Մասնաժողովն պարտի քաղելով ի սուրբ գրոց և հրահանգութեանց Բարձրագոյն Հոգևոր իշխանութեան զվստմ և զսուրբ պարտաւորութիւնս հոգևորական կոչման սրբազնագործ պաշտօնէից ցուցակագրել մի առ մի, գոր և մուծանել յորմն մատենադարանին առ մշտապէս և անխափան արժարածումն նոցին ի միտս պարտաւորելոց:

Յօդուած 25.

Մասնաժողովն կարէ խաղաղութեամբ վերջաւորել զվէճս ծագեալս ի միջի քահանայից և տիրացուաց ի մասին եկեղեցական կարգաւարութեանց, ծխոյ և քահանայական հասութոյ. ուստի, յայսպիսի դէպս քահանայք և տիրացոյք պարտին նախապէս դիմել առ մասնաժողովն որ պարտի արդարութեամբ վճռել զգործն, գորմէ բողոքեալ են, և գոր կողմն և յանցաւոր գտցէ, ունի զիրաւունս ստանալոյ ի նմանէ տուգանս յօգուտ մատենադարանին, որքան և արժան դատեսցի կամ ներեսցեն նիւթական միջոցք տուգանաւորելոցն յայսպիսի դէպս եթէ մասնաժողովն անմարթասցի վերջացուցանել խաղաղութեամբ զգործն՝ յայտնեսցէ զայնմանէ Փոխանորդին և կամ Հոգևոր կառավարութեան:

Յօդուած 26.

Մասնաժողովն ի տարին երիցս՝ այսինքն վերջ իւրաքանչիւր քառամսեկի, պարտի զննել զհաշիւս մատենադարանին, գործել զվերահասութիւն ամենայն ելից և մտից ևս և գրական և այլատեսակ գոյից նորա և ի վերջ իւրաքանչիւր տարւոյն ներկայացուցանել զհաշիւ ողջոյն միաբանութեան քահանայից և ապա Փոխանորդի վիճակիս կամ Հոգևոր կառավարութեան:

Յօդուած 27.

Մասնաժողովն վարչութեան մատենադարանին սահմանէ զարկղ մի ընդ իւրով տեսչութեամբ, յորում ժողովին արդիւնք գանձանակաց շրջեցելոց յեկեղեցիս Հայոց քաղաքիս և զհիւօրէից վիճակիս յօգուտ և ի նպաստ չքաւոր որբոյ և այրեաց հոգևորականաց հայոց վիճակիս:

Յօդուած 28.

Նպաստակարօտ որբք և այրիք հոգևորականաց պատշաճաւոր վկայականաւ վասն չքաւորութեան իւրեանց և անօգնականութեան յայլ ուստիքէ և օրինաւոր խնդրագրաւ դիմին ի Հոգևոր կառավարութեան Հայոց Աղէքսանդրապօլու, որ տնօրինէ զարժանն և գրէ մասնաժողովոյ մատենադարանին տալ ի գանձանակէ գտարեկան զսննդադրաւ ըստ արժանւոյն և ըստ ներելոյն դրամական միջոցաց արկղն խնամատարութեան:

Յօդուած 29.

Ի Հոգևոր կառավարութենէ տուեալ լինի մասնաժողովոյն ժապաւինեալ մատեան վասն գրելոյ զմուտս և զելս արկեղն որբոց և այրեաց և մասնաժողովն պարտաւորի ամբաստամէ

առաջի առնել Ատենի նորին զճիշտ հաշիւ մտից և ծախուց պատշաճաւոր յայտարարութեամբ:

Յօդուած 30.

Մասնաժողովն պարտի խորհել զեղանակաց աճեցուցման արդեանց խնամատարութեան որբոց և այրեաց հոգևորականաց և ամբստամէ առաջարկել Հոգևոր կառավարութեան վասն կարգելոյ զբարեյոյս անձինս ի քահանայից զհիղորէից վիճակիս ի գործ հաւաքելոյ ի ժամ կալոցի զբարեպաշտական տուրս յօգուտ որբոց և այրեաց և տալոյ նոցա առ այս պէտս ժապաւինեալ մատենս, զոր յետ նպաստահաւաքութեանն նան պարտէ մասնաժողովն առաջի առնել Հոգևոր կառավարութեանն ի վերազննութիւն:

Յօդուած 31.

Մասնաժողովն կարէ յաւելուլ զթիւ անդամակցաց իւրոց ընդունելով զգիւղական քահանայս և զայլ քաղաքաբնակ և զհիւարբնակ անձինս եթէ գտանիցին ցանկացողք ի նոցանէ:

Յօդուած 32.

Մատենապահն յորոշեալ ժամանակս ընթերցանութեան պարտի գտանել ի մատենադարանն և եթէ անձեռնիսս իցէ յանձնել իւր զպաշտօն հերթապահ քահանային ժամարարի, առ ի բերել ի փոստայէ զլրագիրս և զամսագիրս և զայլ պատկանելիս մատենադարանին, կամ ինքնին զնալ և ընդ ձեռն հերթապահ ժամկոչին տալ բերել, և արտագոյ մատենադարանին չբանալ զծրարս այնոցիկ և չտալ այլում ումէք ընթեռնելոյ նախքան չհասուցանելն զայնս ի մատենադարանն:

Յօդուած 33.

Օրարք հաղորդագրութեանց մատենադարանին ուղղին առ պատկանելիսն ուղղակի ի մասնաժողովոյն և ստացեալ լինին յայլուստ գրեանք, լրագիրք և նուէրք, նոյնպէս յանուն նորին և ոչ գանձապահի կամ միումն յանդամոց:

Յօդուած 34.

Հերթապահ ժամկոչն վարէ նան զպաշտօն ծառայի ի մատենադարանին կղերական դասուն առանց վարձուց:

Յօդուած 35.

Եթէ յապագային գործադրութեամբ կանոնադրութեանցս ընդ յառաջ ելցին կարիք յաւելլոյ կամ փոփոխելոյ զինչ ինչ յօդուածս սորին, յայնժամ մասնաժողովն կարէ դիմել զայնմանէ առանձին առաջարկութեամբ առ փոխանորդն վիճակիս և կամ յԱտենան Հոգևոր կառավարութեան ի պատշաճաւոր տնօրէնութիւն:

ՄՄ, Կաթ. դիվ., թղթ. 224, վ. 3, թ.3-5: Պատճեն: Ձեռագիր:

№4

ԳԵՎՈՐԳ Դ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԿՈՆՂԱԿՆ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՀՈԳԵՎՈՐ ՎԻՃԱԿԻ ՓՈԽԱՆՈՐԴԻՆ ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

5 (7) մայիսի 1873 ամի

Բարեշնորհ Սուքիաս վարդապետի Պարզեանց ուսումնասէր փոխանորդի վիճակին Հայոց Աղէքսանդրապոլի

Յամին արկեալ մեր զերկոսին կանոնադրութիւնս Ձեր ուղղեալս առ մեզ ի յայտարարութիւնս Ձեր ընդ համարօք 30 և 33 ի մասին բանալոյ զգրասենեակս ընթերցանութեան վասն հոգևորականաց և աշխարհականաց տեղոյդ գտաք զայնս վայելչապէս յօրինեալս և յամենայնի համաձայնս բարեսէր նպատակաց մերոց առ ընդհանրացուցանելոյ զընթերցասիրութեան եռանդ ի ժողովրդեան մերում նա մանաւանդ ի դասս հոգևորականաց:

Միայն գյօղուածն 25 աւելորդ իմն համարելով ի բաց թողութ քանզի հոգևոր խնդրոցն այնոցիկ լուծումն և վճիռ ելանէ ըստ սահման իրաւանց մասնաժողովոյ և պարտի անշուշտ համարիլ ուղղակի պարտք Հոգևոր կառավարութեան տեղոյն:

Ուստի վերադարձուցանելով յետս առ Ձեզ զկանոնադրութիւն զայնոսիկ, պատուիրեմք ունիլ զայն ի պարտ և պատշաճ կիրառութեան և յորդորեմք զՁեզ միտ դնել յաւետ զի գծագրեալ կանոնադրութիւնքն այնոցիկ ի քարտիզի գրաւորապէս, չլինիցին դիւրագայթ ձեռնարկք ևեթ ի գործադրութեան զիրկ բոլորովի յօգտամատոյց արդեանց, այլ տայցեն զարդիւնաշատ պտուղս յառաջադիմութեան ի միջի սիրեցեալ ժողովրդեան մերոյ որ յԱղէքսանդրապօլ: Գուն գործեսցիք նոյնպէս պարտաւորելոյ զեկեղեցականաց դասս հաստատուն մնալ յընթերցասիրութեան և անձանց իւրեանց օրինակաւ յայն գրաւել զմիտս հասարակ ժողովրդեան:

Բայց առաւել քան զամենայն զգոյշ լինել այնմ, զի միգուցէ անհանդարտութեան և խռովասիրութեան պատճառս տայցեն յաճախակի գումարմունքն այնոցիկ և փոխանակ օգտի յառաջ գայցեն երկպառակութիւնք և տարաձայնութիւնք, որպէս մարթ է տեսանել, յայլն այլ քաղաքս. ուստի կանխաւ հարկ ի վերայ Ձեր դնի բացայայտ բանիք մեկնաբանել զամենայն պարտականութիւնս և զնպատակ ժողովելոցն ի մի վայր, որով միայն կարելի է ակն ունել արդիւնաւորութեան այսր բարեմիտ ձեռնարկութեան:

Ողջ լէր ի Տէր

ՄՄ, Կաթ. դիվ., թղթ.222, վ.8, թ. 7: Բնագիր: Ձեռագիր:

№5

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ԿՂԵՐԱԿԱՆ ԴԱՍԻ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՍՈՒՏՔԻ ՑՈՒՑԱԿ

Ցուցակ համառօտ մտից մատենադարանի կղերական դասուց Հայոց Աղէքսանդրապօլու սկսեալ ի մեկօրէն սեպտեմբերի 1873 ամի մինչ ցտասն և մի օրն մարտ ամսոյ ներկայ 1875 ամի

1. Ստացեալ տրեթականս ի բարեկրօն քահանայից երից եկեղեցեաց Հայոց քաղաքիս վասն չորից այն է սեպտեմբեր, հոկտեմբեր, նոյեմբեր և դեկտեմբեր ամսոց 1873 ամի ընդամենն 11 արծաթ մանեթ 60 կոպէկ:
2. Ի 1874 ամի վասն յունվար, փետրվար, մարտ և ապրիլ ամսոց 10 մ. 40 կ.:
3. Ի նոյն թիւ վասն մայիս, յունիս, յուլիս և օգոստոս ամսոց 8 մ.:
4. Ի նոյն թիւն վասն երրորդ տրեթի 8 մ.:
5. Ի 1875 ամի ներկայ տրեթականս ստացեալ է 5 մ. 60 կ.:
6. յԱւագ եկեղեցւօջ ընդ ձեռն զանազան անձանց շրջեցուցեալ զանձանակն գոյացեալ է ընդամենն 101 մ. 56 կ.:
7. Ի տօնեցեալ սրբոց մասանց հուպ եղեալ զանձանակն գոյացեալ է 40 մ. 88 կ.:
8. Ի զանազան անձանց ստացեալ նուէրս ի շինութիւն նոյն մատենադարանին 35 մ. 60 կ.:
9. Ի պրիկազէ տոկոսադրամ 27 արծաթ մանեթ, գումար 248 մ. 64 կ.:
10. Ի զանազան տեղեաց գոյացեալ յօգուտ որբոց և այրեաց հոգևորականաց 121 մ. 9 կ.:

Բոլոր գումարն 369 մ. 73 կ.:

ՄԱՏԵԱՆՔ

11. Գտանի ի մատենադարանի թուով 86 հատոր զանազան տեսակ մատեանք թէ ընծայեալք և թէ արդեամբ նոյնոյ գնեցեալք:

12. Ի 1874 թիւ ստացեալ մի մի օրինակ լրագիրք, որք են 1. Արարատ ամսագիր, 2. Մեղու Հայաստանի ի Տփլիս, 3. Մշակ շաբաթաթերթ ի Տփլիս, 4. Մասիս լրագիր ի Պօլիս և 5. Դպրոց ի Վաղարշապատ ընդ ամէն 5 օրինակք:

13. Երկու հատ ի հասարակ փայտէ վասն մատենից և այլոց իրեղինաց պահարանք:

14. Մի հատ յընկուզ փայտէ դիւան, երկու բազկաթոռք, վեց հատ ի հասարակ փայտէ գեղեցկաշէն աթոռք երկու հատ հասարակ աթոռք, երեք հատ փոքրադիր գրասեղանք, և երկու հատ հասարակ երկար նստարանք և մի ժեշտեայ վառարան:

Ի վերգրեցեալ 14 համարու մուտքն ըստ ժապահինեալ տումարայ ուղիղ է:

Յիսկականին ստորագրեալ են Անդամք մասնաժողովոյ

Թաղէոս քահանայ տէր Յօհաննիսեան
Դաւիթ քահանայ Տէր Միմեօնեանց
Աղէքսանդր քահանայ Տէր Ամատունեանց
Մարտիրոս քահանայ Տէր Պօղոսեան

Ուղիղ է. Անդամ կառավարութեան Յովսէփ աւագ քահանայ Կոստանեանց

ՀԱԱ, ֆ.56, ց.4, գ.2690, թ.5: Բնագիր: Ձեռագիր:

№6

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ԿՂԵՐԱԿԱՆ ԴԱՄԻ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻ ԾԱԽՄԻ ՑՈՒՑԱԿԸ

Ծախուց եղելոց ի շինութեան և ի յայլ պիտանաւորութեան մատենադարանի
հոգևորականաց ի մէկօրէն սեպտեմբերի 1873 ամի

1. Տուաւ ի գին գնեցեալ վասն մատենադարանի մի դիւանի, վեց հատ գեղեցկաշէն աթոռաց, երկու հատ բազկաթոռաց, երկու հասարակ աթոռաց, և երկու երկար նստարանաց ևս երեք փոքրադիր գրասեղանաց ընդամենն 23 արծաթ մանէթ 50 կոպէկ:

2. Գնեցան վասն գործադրութեան ի մատենադարանի զանազան իրեղինս. այն է կնիք, թուղթ, զմուռ, տետրակք, փակք և այլք այնպիսիք և տուաւ գին նոցա ընդ ամէն 6 մ. 36 կ.:

3. Տուաւ վարձք մասիս լրագրոյ վասն երկուց անցեալ և ներկայ ամաց 27 մ. 40 կ. վասն դպրոցի լրագրի 6 մ. և վասն ներկայ տարուոյ Մշակ և Լոյս անուն լրագրաց 9 բուրլի, որ եղև ընդամենն 42 մ. 40 կ.:

4. Ի շինութիւն կամ ի վերանորոգութիւն մատենադարանի ծախեցաւ 38 մ. 73 կ.:

5. Տուաւ ի Տփլիս քաղաքի գնեցեալ 24 հատ զանազան մատենից գինն 38 մ. 20 կ.:

6. Տուաւ ի զանձանակադարանոց որբոց և այրեաց զանազան չքաւոր այրի երիցուհեաց և որբոց հանգուցեալ քահանայից յընթացս 1874 ամի ընդամենն 34 մ. 19 կ. և մի սօմար ցորեան գումար 179 մ. 28 կ.:

Ի վեր վեց համարու գրեցեալ ծախսն համեմատութեամբ ընդ իսկականին ուղիղ է:

Յիսկականին ստորագրեալ են Անդամք մասնաժողովոյ

Թաղէոս քահանայ տէր Յօհաննիսեան
Դաւիթ քահանայ տէր Միմեօնեանց
Աղէքսանդր քահանայ տէր Ամատունեանց
Մարտիրոս քահանայ տէր Պօղոսեան

Ուղիղ է. Անդամ կառավարութեան Յովսէփ աւագ քահանայ Կոստանեան

ՀԱԱ, ֆ.56, ց.4, գ.2690, թ.6: Բնագիր: Ձեռագիր:

№7

«ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ» ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ

ՍԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ ԳՐԱՏՈՒՆ-ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

[15 ապրիլի 1891թ.]

**Կանոններ Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերության Աղէքսանդրապոլ քաղաքի
գրատուն-ընթերցարանի համար***

- §1. Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերությունը բաց է անում Գրատուն-Ընթերցարան Աղէքսանդրապոլ քաղաքում Ընկերության կանոնադրության 2-դ յօդ. Ե. կետի հիման վրայ:
- §2. Գրատուն-Ընթերցարանի նպատակն է ընթերցանության տարածումն հասարակության բոլոր դասակարգերի մէջ:
- §3. Գրատուն-Ընթերցարանն ունի պարբերական հրատարակություններ և հին ու նոր մատենագրության և գիտության վերաբերեալ գրքեր հայերէն և ի հարկին, միջոցները ներածին չափ և օտար լեզուներով:
- §4. Գրքերի և պարբերական հրատարակությունների ընտրությունը և Գրատուն-Ընթերցարանը լաւ վիճակի մէջ պահելու հոգսը վերապահվում է Բարեգործական Ընկերության Աղէքսանդրապոլի Տեղական Վարչութեանը: Վարչությունը ընտրում է իւր միջից կամ Ընկերության անդամներից Գրատուն- Ընթերցարանի համար մի վերահսկող տնօրէն:
- §5. Գրքերի և պարբերական հրատարակությունների պահպանության, բաժանորդներին տալու և յետ ստանալու պարտականությունը յանձնվում է գրապահին, որին ընտրում է Տեղական Վարչությունը և որը Վարչութեան ընտրած տնօրէնի անմիջական հսկողութեան տակ է գտնվում:
- §6. Գրատուն-Ընթերցարանի համար պահանջելիք ծախքերը յընթացս ամսուայ մինչև 10 րուբլի կարող է անել տնօրէնը, առանց թոյլտուութիւն խնդրելու Վարչութիւնից, բայց ծախքերի հաշիւը պիտի ներկայացուի Վարչութեանը ի հաստատութիւն ամիսը մի անգամ:
- §7. Գրատուն-Ընթերցարանի բաժանորդագինը որոշվում է տարեկան երեք րուբլի, ամսական քառասուն կոպէկ և օրական 5 կոպէկ բաժանորդ գրուողները ստանում են տպած անդորրագրեր տնօրէնի ստորագրութեամբ և Վարչութեան կնքով վաւերացրած: *(Գրատուն-ընթերցարանի բաժանորդագինը որոշվում է տարեկան երկու րուբլի, ամսական քսան կոպէկ և օրական երեք կոպէկ):*
- §8. Լրագրերը մնում են ընթերցարանի սենեակում մի շաբաթ, իսկ ամսագրերը մինչև հետևեալ համարի ստացուելը: Գրատուն-Ընթերցարանից դուրս տարուող պարբերական հրատարակությունները և գրքերը յիշատակվում են մատենում, և ստացողը ստորագրում է:*
- §9. Գրքեր և պարբերական հրատարակություններ Գրատուն-Ընթերցարանից դուրս տանելու համար բաժանորդները պիտի թողուն 3ր. գրաւական. իսկ եթէ վերցրած գիրքը կամ պարբերական հրատարակությունը արելի արժէ քան երեք ռուբլի, այն ժամանակը վերցնողը թողում է լրացուցիչ գրաւական՝ գրքի արժէքի համապատասխան: Միանուագ քանի՛ հատ գիրք և պարբերական հրատարակություն կարելի է տալ ամեն մի բաժանորդի և յատկապէս ո՛րքան ժամանակով, սահմանում է ինքը Վարչությունը

* Լուսանցքի վրայ տեղական վարչությունը կը նշանակէ համապատասխան յօդուածի հանդէպ տեղական հանգամանքներին պատշաճաւոր համարուածների փոփոխությունները (փաստաթղթում այդ տեղերը դարձրել ենք շեղատառ-Գ. Ա.):

* Ծանօթութիւն. Ընկերութեան անդամները, ուր էլ որ ստորագրուած լինեն իբրև անդամ Ընկերութեան ազատ են յիշեալ վճարներից, եթէ ներկայացնեն գրապահին իրանց անդամագրութեան անդորրագրերը:

* Ծանօթութիւն. Վարչությունը որոշում է, թէ յատկապէս ինչ գրքեր չպիտի դուրս տարուին ընթերցարանից. օրինակ բառարաններ, քարտէզներ, հազուագիւտ գրքեր, և այլն:

իւրաքանչիւր տարի: (Գրքեր և պարբերական հրատարակություններ Գրատուն-Ընթերցարանից դուրս տանելու համար բաժանորդները պիտի թողուն մի թուրքի գրաւական, իսկ եթէ վերցրած գիրքը կամ պարբերական հրատարակությունը աւելի արժէ քան մի թուրքի, այն ժամանակ վերցնողը թողում է լրացուցիչ գրաւական գրքի արժէքի համապատասխան):

- §10. Տուն տարած գրքեր և պարբերական հրատարակությունները ժամանակին յետ չը դարձնողը ուշացման համար իւրաքանչիւր օր վճարում է յօգուտ Ընթերցարանի՝ գրքերի համար 5 կոպէկ, իսկ լրագրի համար 2 կոպէկ: Իսկ եթէ վերցուած գիրքը կամ պարբերական հրատարակությունը փչացուի և կամ իսպառ չվերադարձուի, տանողը կըզրկուի գրաւականից:
- §11. Ալեքսանդրապոլի վարչութիւնն է սահմանում Ընթերցարան յաճախողների նկատմամբ ներքին բարեկարգութեան հրահանգներ, որպէս նաև Ընթերցարանի բացման օրերի և ժամերի որոշումներ և թէ որքան ժամանակ կարելի է պահել տարուած գրքերը:
- §12. Ընթերցարանի բոլոր հասոյթները ստացուելուն պէս գրվում են Վարչութեան տուած ժապաւինեալ մատեանի մէջ գրապահի ձեռքով, իսկ վճարողին տրվում է անորրրագրական մատեանից ստացագիր, որի բունը մնում է մատեանումը: Մուտքը և էլքը ստուգում է տնօրէնը առ նուազն շաբաթը մի անգամ և նորա օրինաւորութիւնը հաստատում է իւր ստորագրութեամբ: Տնօրէնը պիտի ստանայ և վերադարձնէ գրաւականները: Գրաւական յետ վերցնողը իւր ցանկութեան մասին յայտնում է գրապահին առնուազն մի օր առաջ:
- §13. Բոլոր գրքերի և պարբերական հրատարակությունների համար կազմվում է ընդհանուր ցուցակ, որի մէջ նշանակվում են գրքերի և հրատարակությունների գները և նրանց համեմատ նշանակած գրաւականի չափը:
- §14. Գրաքննութեամբ թոյլ չտուած գրքերը չպէտք է գտնուին Գրատուն-Ընթերցարանում:
- §15. Տեղական Վարչութիւնը իւր ընդհանուր հաշուի մէջ մանրամասնաբար հաշիւ է ներկայացնում Գրատուն-Ընթերցարանի մասին, նորան կցելով նաև տարուայ մէջ ձեռք բերուած գրքերի ցուցակը:
- §16. Ներկայ կանոնները և Գրատուն-Ընթերցարանի վերաբերեալ հրահանգները պիտի կախուած լինին Ընթերցարանի սրահում ի գիտութիւն:
- ՀԱԱ, ֆ. 28, ց.1, գ.278, թ.29: Տպագիր օրինակ:

АРХИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ О БИБЛИОТЕК-ЧИТАЛЬНЯХ АЛЕКСАНДРОПОЛЯ

___ Резюме ___

___ Г. Айвазян ___

Опубликованные документы впервые освещают деятельность библиотек-читален Александрополя, действовавших на платной основе. Библиотеки открывались по инициативе духовенства и деятелей образования. В фондах библиотек-читален города находились учебники, художественная и научно-популярная литература, собрания периодических изданий.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Այվազյան Գևորգ Սամվելի – պ.գ.թ., ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական
հետազոտությունների կենտրոն, E-mail: avg.84@mail.ru